

Albert Murray.

Hij overleed in 2013, Albert Lee Murray, 97 jaar oud. Ja, een veelbewogen leven, zoals dat heet wanneer je bijna een eeuw in je botten hebt zitten, maar vooral toch: een voorbeeldig *Amerikaans* leven. Murray werd geboren in Alabama, het diepe, gesegregeerde zuiden van Amerika; bezocht het beroemde, all black Tuskegee Institute, nog opgericht door de legendarische zwarte leider Booker T. Washington; daar was Ralph Ellison zijn medeleerling, de latere schrijver van de roman 'Invisible Man' (1952); de band tussen de twee mannen groeide uit tot een allesbepalende vriendschap die tot aan Ellison's dood in 1994 stand hield.

De zuidelijke zwarte jongeman was inmiddels verhuisd naar het Noorden, waar hij aan de New York City universiteit zijn Master behaalde, en waar hij relatief laat, als vijftiger debuteerde. Als wat? Als schrijver, kunstcriticus, literair recensent, dichter, muzikkenner, filosoof, Algemeen Publiek Intellectueel, connaisseur van de jazz, en eerste exegeet van de blues. Daarvoor was Murray officier bij de Amerikaanse luchtmacht - er zijn artistiekere kringen denkbaar. Deze laatbloei liet in 1970 op een volstrekt originele manier van zich horen met de publicatie van de essay bundel 'The Omni Americans'; een boek dat tegen de tijdgeest inging van Black Power en zwart nationalisme, maar dat toch, moesten de critici erkennen, een door en door zwart Amerikaans boek was. Vilein, tegendraads en hautain nam Murray het op voor het beste van zwart Amerika, voor complexiteit en excellentie - en al die kwaliteiten vielen wat hem betreft niet te herleiden tot een Afrikaans verleden, maar moesten worden gezocht in het samengestelde, gemengde karakter van Amerika. De Afrikaanse 'diaspora' had juist in Amerika gezorgd voor een hypersensitieve cultuur; de cultuur van de "brown skinned men" zoals Murray hardnekkig bleef zeggen, want hij geloofde niet in de politieke dichotomie van zwart versus wit. Tot aan zijn dood is hij in die termen over 'gekleurde', 'zwarte', later 'Afro-Amerikanen' blijven spreken. Hij wilde het continuüm tussen de verschillende huidskleuren benadrukken; hij geloofde niet erg in het 'beslissende verschil.'

De titel van zijn boek zegt het al: 'The Omni Americans', de 'Alles Amerikanen', die elkaar vanuit verschillende etnische origines zozeer beïnvloed hebben, dat zonder zwart, bruin, joods, Latino en Italiaans er helemaal geen specifieke Amerikaanse cultuur zou bestaan. Diversiteit is de essentie van Amerika,

schrijft Murray, met een open oog voor het paradoxale van die uitspraak. Na zijn opzienbarende, maar matig verkochte debuut zouden nog vele boeken volgen: een roman, essays, een dichtbundel, muziek kritieken, memoirs, en vooral; Blues verheerlijkende geschriften, zoals 'Stomping the Blues' en 'The Hero and the Blues', waarin Murray met een volkomen vanzelfsprekendheid uitlegt dat de jazz, blues en soul traditie tot de grootste muzikale vernieuwing na Bach behoort, en trouwens ook nog eens de ultieme verbeelding is van het Amerikaanse improvisatietalent, en o ja, de kern uitmaakt van de democratische cultuur in de Verenigde Staten. Punctum.

Een buitengewoon zelfverzekerde 'brown skinned' Amerikaanse profeet. In 2016, ruim drie jaar na Murray's dood verscheen bij de prestigieuze "Library of America" de 'Collected essays en memoirs' van Albert Murray, 1072 pagina's dik. Klassieker kan je het niet krijgen. Hier wordt een Amerikaanse held geëerd.

En toch moest het Amerikaanse weekblad The Nation na zijn overlijden terecht constateren dat Albert Murray geen Begrip is geworden in Amerika, en niet of nauwelijks deel uitmaakt van de eerbiedwaardige zwarte canon, waartoe Duke Ellington behoort, Billy Holiday, Count Basie, Richard Wright, Martin Luther King, John Coltrane, Malcolm X, James Baldwin, Stokeley Carmichael, Toni Morrison en natuurlijk ook Murray's levenslange vriend: Ralph Ellison, met wie hij een uitvoerige correspondentie onderhield. (gepubliceerd onder de titel: 'Trading twelves,' the selected letters.)

Murray was wereldberoemd in zeer beperkte kring. In het Engels laat zich dat prachtig omschrijven: 'The name Albert Murray was never household familiar' noteert the Nation. Dat is misschien verbazingwekkend, maar ook ontzettend waar. Murray is en blijft een 'Geheimtip', wiens uitzonderlijkheid wordt erkend in jazz kringen, in zwarte academische en literaire milieus. Maar dat heerlijke 'household familiar', waardoor je even vanzelfsprekend naar Martin Luther King grijpt als naar een aardappelschilmesje –die praktische, huishoudelijke status heeft Murray nooit bereikt.

Je zou willen dat Murray wordt gebruikt en hergebruikt, zoals Malcolm X routineus even langskomt wanneer er iets Radicaals gezegd moet worden, of minstens gesuggereerd. Je kijkt naar al die Nederlandse basisscholen, in Twente of Friesland, die naar King zijn vernoemd, nog voordat de eerste zwarte

Nederlander zich er kon melden. Maar Murray is, ook binnen Afro Amerikaanse kring nog vaak de grote onbekende.

Daar zijn redenen voor: Murray's schrijfstijl is complex, zijn ideeën laten zich heel moeizaam tot slogans verkleinen – laat staan tot politieke slogans. Bovendien wordt Murray's lezer geacht vanzelfsprekend op de hoogte te zijn van de moderne Amerikaanse en Engelse wereldliteratuur, maar even zo goed van de Amerikaanse jazz en blues geschiedenis; uiteraard moeten Hegel, Marx, Nietzsche, Freud uitputtend gelezen zijn, maar ook wordt verwacht dat de lezer vertrouwd is met het zwarte Amerikaanse 'vernacular', de Afro Amerikaanse straat- en spreektaal; en wie niet alle beroemde zwarte sporthelden paraat heeft, van baseball tot basketball, struikelt veelvuldig over namen.

En dan nog moet Murray's ideale lezer bestand zijn tegen forse doses ironie, soms op het sardonisch af, alsof er een gesprek tussen vrienden wordt gevoerd waarin roddel, overtuiging, principes, exposés, filosofische maxime's en geintjes elkaar afwisselen in een onnavolgbaar tempo; upbeat is het minste dat je ervan kan zeggen.

Maar de belangrijkste reden voor Murray's relatieve onbekendheid moet wel zijn dat hij zo helemaal niet paste in de tijd die hij geacht werd te belichamen. De Amerikaanse jaren '60 en '70 waren radicale jaren, van Black Consciousness, Black Power, Black Panther, the Nation of Islam, en Black Nationalism. Murray bezag al die toen nieuwe fenomenen met een kritisch oog, een oog dat bovendien niet vlammend oplichtte bij al die 'race oriented politics', zoals hij het enigszins geringschattend noemde. Als debutant van middelbare leeftijd was Murray al niet hip; hij verbeeldde veel meer de tijd van daarvoor, de Jazz age, en die periode die wel bekend staat als de 'Harlem Renaissance', zo vanaf 1925, toen stijl en een nieuw estheticisme de uithangborden werden van zwarte schrijvers en kunstenaars. Als je Murray leest over de ontegenwoordige verdiensten van de jazz – verdiensten voor de hele mensheid, voor minder deed hij het niet – dan hoor zelfs ik een denkbeeldige zwarte grootvader, die waarschuwt tegen al die elektronische herrie, en die akoestisch wil en geen rap of house en die de latere Miles Davis al kantje boord vindt. Hier spreekt een bruin gekleurde estheet, die zijn smaak heeft bepaald – een smaak die niet samenviel met de politiek revolutionaire mode van die tijd. Murray was zeker geïnteresseerd in politiek en sociale kwesties, hij schreef er uitvoerig over,

maar hij verzette zich tegen de ‘alles opslokkende politisering’ van de bruine gekleurde ervaring; hij wantrouwde het idee dat het Afro Amerikaanse leven kon worden samengevat met de stopwoorden: Slavernij, Onderdrukking, en Nog Steeds Veel Onderdrukking. Daarvoor had hij een te hoge dunk van die zwarte cultuur.

Zijn wereldberoemde collega Ralph Ellison had het zich al afgevraagd: hoe is het toch mogelijk dat het lijkt alsof bruine en zwarte Amerikanen alleen maar hebben *gereageerd* op de witte suprematie? Hebben ze in al die eeuwen zelf geen tegencultuur ontwikkeld, die nu eens niet op het conto van wit Amerika kan worden geschreven? ‘Are American Negroes simply the creation of white men, or have they at least helped to create themselves out of what they found around them?’.

Murray was net als Ellison een klassieke culturalist; hij was niet iemand die de verschrikkingen van de zwarte Amerikaanse geschiedenis wegwijsde – hoe kan het ook, als je in 1916 geboren bent in Alabama – maar hij bleef er hardnekkig van overtuigd dat die verschrikkingen niet opwogen tegen de inventiviteit en zelfs de superioriteit van de cultuur die gekleurde Amerikanen tegen alle logica in tot bloei lieten komen. Murray klinkt lyrisch als hij het over stijl heeft, zwarte stijl, de manier waarop zijn zwarte buurjongen in Harlem dat petje net even anders weet te draperen, en over straat loopt alsof hij een koninkrijk te vergeven heeft. De elegantie van de dans, van de muziek, ja zelfs van de seksuele vrijmoedigheid, zoals die usance waren in die legendarische woonwijk, Harlem - pardon, Uptown New York. (Murray woonde nadrukkelijk niet in Harlem, het was ‘Uptown New York’ volgens eigen zeggen. Waarom zou alleen het deel rond Central Park tot Uptown behoren?).

Elegant, wereldwijd, ‘savvy’, en sophisticated: daar stond de gekleurde Amerikaanse cultuur voor. Want was die niet aanstekelijk, ook, of juist voor blanken?. Murray vond het ontoelaatbaar dat sociale wetenschappers, van goedwillende liberale snit, deze culturele rijkdom reduceerden tot één ouder gezinnen, ghettos’ en disfunctionele families. Als de Jan Blokker van kleur ging hij in die dagen tekeer tegen ‘those theorists and social welfare technicians whose statistics-orientated interpretations of black experience add up to to what functions as a folklore of white supremacy and a fakelore of black pathology’; witte suprematie, zwarte pathologie – alsof het rijke, sociale en

culturele leven van gekleurde Amerikanen daarmee afdoende was behandeld. Het beroemde Moynihan rapport over 'The Negro Family' (1965) opgesteld door de Amerikaanse socioloog Daniel Patrick Moynihan, waarin de zwarte armoede- en ghetto-cultuur worden herleid tot ervaringen in de slavernij vond Murray wetenschappelijk gesproken hoogst dubieus. Hij sprak honend over 'social science fiction writers'.

Een trotse gekleurde man, die gezien zijn geboorteplaats en -jaar de adem van de slavernij nog in zijn nek heeft gevoeld; maar de slavernij als alles-verklarende factor voor de misère én verdiensten van zwart Amerika: no way.

Hij behoorde tot een gekleurde, zelfbewuste elite, niet op grond van zijn afkomst, die zeer eenvoudig was, maar door eigen verdienste, door het vergaren van cultureel kapitaal. Dit is een kenmerkend citaat van Murray: 'Tenslotte zal er toch iemand moeten zijn die laat zien wat Amerikaanse Negers (sic) bevalt aan hun zwart-zijn en wat ze bevalt aan het Amerikaans- zijn. (...) want ze leven con gusto en met een gevoel voor elegantie die ze door andere bevolkingsgroepen regelrecht wordt benijd.'

De term Neger (Negro) werd tot in de jaren '60 nog door veel gekleurde Amerikanen gebruikt als geuzennaam; de pejoratieve connotatie kwam later.

Het was zeker in die Vietnam tijd ongehoord om het Amerikaans-zijn van de gekleurde bevolking te benadrukken: het motto was 'back to your roots', terug naar Afrika dus. Andere spijtoptanten, zoals de schrijver Richard Wright ('Native Son') en James Baldwin vertrokken naar het blanke, maar niet – gesegregeerde Europa. Maar Murray is voor alles een Amerikaan: 'De Verenigde Staten is niet zozeer een natie van zwarte mensen en witte mensen. Het is een natie van veelkleurige mensen.' Om daar, in zijn bijtende idioom aan toe te voegen: 'Any fool can see that the white people are not really white, and that black people are not black. They are all interrelated one way or another.'

Nog even over Tuskegee, waar de jonge Murray school ging, en waar de zwarte emancipatiebeweging dank zij Booker T. Washington zo ongeveer zijn oorsprong vindt: niet alleen was het stadje streng gesegregeerd, zoals de hele staat Alabama en de rest van het Zuiden, en waren de Ku Kux Klan en lynchings reële gevaren, ook werd hier gedurende de jaren een verbijsterend medisch experiment uitgevoerd op zwarte dagloners, onder toezicht van de U.S. Public

Health Service. Tussen 1932 en 1972 (!) werd er in het geheim onderzoek gedaan naar 'de progressie van onbehandelde syphilis', waarbij 399 besmette zwarte mannen werden gebruikt en 201 die syphilis vrij waren. Zij kregen als tegenprestatie te eten en te drinken en een gratis begrafenisverzekering; dat laatste kwam zeker van pas, want een medische behandeling kregen zij niet – ook niet toen in 1947 penicilline standaard werd als medicijn tegen syphilis. Het zou nog tot 1997 duren voordat de toenmalig president Bill Clinton zijn officiële excuses aanbood. Inmiddels waren er tientallen mensen gestorven en onnodig besmet geraakt – waaronder ook veel vrouwen.

Tuskegee: de bakermat van zwarte trots. En ook: Tuskegee, het stadje van het 'alledaags racisme' – al is die omschrijving veel te eufemistisch voor de gruwelijkheden die er soms zelfs met overheidspermissie plaatsvonden.

Dit was de wereld van Murray's jeugd: als baby van een zeer jong stel, werd hij ter adoptie gegeven en kwam terecht bij de familie Murray: vader Murray was heel licht gekleurd en 'could pass for white', zoals dat toen heette. (Ik heb altijd het idee dat Murray om die reden nooit mee heeft willen doen aan het populaire, politieke spelletje, dat ontstond in de jaren '60: 'wie het zwartst is, is het best'. Murray geloofde in een zwarte cultuur en erkende 'Black, Brown and Beige'. Hij geloofde niet in 'het zwarte ras'. Hij geloofde ook niet in "an identity politics of grievance" (een identiteitspolitiek gebaseerd op grief & klacht) die ook nu weer aan populariteit wint.

Ik wil maar zeggen: de jonge Murray had alle redenen om zich te ontwikkelen tot de meest woedende activist in Amerika – meer dan Malcolm X, en zeker meer dan de latere studenten activist Stokeley Carmichael. En laat het gezegd zijn; ook koesterde Murray ging enkele illusie over de 'liefdadigheid' van blanken en het ingesleten patroon van white supremacy. Maar anders dan de latere protestgeneratie kozen Murray en zijn leeftijdsgenoten voor de vlucht naar voren – voor excellentie in de kunst en levenskunst, voor een zekere hooghartigheid ten opzichte van hun blanke landgenoten, voor een superieure zwarte stijl. Want, schrijft Murray: 'Het oproepen van schuld en schuldgevoelens bij niet-zwarte Amerikanen is misschien een methode, maar zelf geloof ik meer in het stimuleren van intelligente actie'. En die 'intelligente actie' vond Murray in romans, in blues, jazz en muziek en zeker ook in de politiek: Martin Luther King rekent hij tot 'de aristocratie van zwart Amerika'.

Die zelfbewuste, voorwaarts gerichte blik van Murray – ik moet als vanzelf denken aan een afdelingsvergadering van de SDAP rond, zeg 1917. De verheffingsgedachte. Met dit verschil, dat de arbeidersbeweging haar achterban wilde laten kennismaken met de burgerlijke cultuur (Mozart, Mahler) en dat Murray en zijn generatiegenoten van meet af aan het experiment omhelsden en zich profileerden als een avantgarde die heel Amerika een nieuw en ongekend lesje zou leren.

Het blijft verbazen hoe een gekleurde Amerikaan, die zo'n beetje die hele twintigste eeuw heeft doorstaan, zo onbeschadigd kon blijven, zo niet-getekend. Het moet te maken hebben met een vorm van 'Innere Emmigration', het teruggrijpen op een wilskrachtig innerlijk leven, ook als de omstandigheden daar niet altijd aanleiding toe geven.

Henry Louis Gates, de Afro Amerikaanse Harvard professor en misschien wel 's lands bekendste zwarte intellectueel, die ook Murray's Verzameld Werk verzorgde, is een groot bewonderaar van Murray. Bij eerste kennismaking met 'the Omni Americans' herinnert Gates zich: 'Het was alsof ik samizdat las tijdens het stalinisme'.

Murray's ideeën over zwart en blank Amerika, en de onlosmakelijke verbondenheid tussen die twee, moeten in de jaren '70 ongepast hebben geklonken. De tegenstem, het geluid van een waarlijke non-conformist in die van non-conformisme vergeven tijd. Tegen de orkaan van het zwarte nationalisme en separatisme in, merkt Murray droogjes op: 'This is simply not the time for the politics of unexamined slogans'. Alstublieft, geen politiek van de onbewezen slogans.

En ook in het marxisme, dat na de Russische revolutie eigenlijk geen groter glorietijd heeft beleefd dan in de Westerse academische wereld in de jaren '60 en '70, zag Murray geen heil. En zeker niet in de vulgaire samenvatting die zwarte activisten eraan plegen te geven. Het was toen al mode in Amerika – in Nederland gebeurt alles later – dat zwarte en gekleurde studenten, middle class, in het bezit van leuke VW kevers die ze nog van vader hadden gekregen, zich afficheerden als 'fieldslaves', veldslaven, in tegen stelling tot de even gekleurde, maar 'Uncle Tom' achtige 'house slaves'- zwarte bedienden binnen

het Huis. Proletariaat versus Bourgeoisie. De klassenstrijd binnen zwart.
Marxism for Blacks.

Het gebeurt ook hier; zwarte Nederlanders, die je tussen neus en lippen door verwijten dat je een 'House slave' bent – een ras verrader. Alsof we elkaar nog kennen van de plantage, en niet gewoon uit Amsterdam, zelfde café, 21 e eeuw. Blanke, nee, Witte Nederlanders die het ook zomaar even suggereren. Murray zei het toen al zo: 'De pseudo- wetenschappelijke aanname, dat marxistische beginselen onverkort van toepassing zijn op de zwarte erfenis, de huisslaaf/ veldslaaf verdeling op de plantages (...) is absurd. (..) Het enige, dat racisten niet kunnen velen van succesvolle zwarten is hun arrogantie'.

Murray had niet het idee dat gekleurden die middle class zijn of worden iets verraden. Kleur noch klasse. "Laat de Franse existentialisten maar klagen over ons (Amerikaanse, sts) oppervlakkige materialisme. (...) Het is de zogenaamde zwarte middenklasse die de grootste, en vanuit blank oogpunt gezien meest beangstigende bedreiging vormt voor de huidige, witte status quo.'

Sociale mobiliteit, niet als teken van verraad, maar eerder als opdracht: Murray is afkomstig uit een generatie die 'de sprong voorwaarts' moest maken – een sprong die zijn (groot)ouders vanwege Jim Crow en andere praktische bezwaren niet was gegeven.

1996, Iowa City. Dit stadje, precies in het midden van de Verenigde Staten, is nu niet bepaald vergeven van de Afro-Amerikanen. Wel van schrijvers, want hier loopt het meest prestigieuze 'creative writings program' van alle Amerikaanse universiteiten. Ik ben hier een paar maanden op uitnodiging als de Nederlandse deelnemer, en al die tijd lijd ik aan heimwee, als een kind van acht. Ik verlang niet terug naar eigen huis, naar Amsterdam of vrienden, maar naar mijn toenmalige Afro Amerikaanse geliefde, de grote zwarte man die ik in Amsterdam ontmoette, en die ik daar achterliet. Ironie: ik in zijn land, hij in het mijne. Deze omweg heb ik nodig om te beschrijven waarom de ontmoeting met Stanley Crouch zo'n indruk op me heeft gemaakt – en indirect, hoe ik vertrouwd raakte met het werk van Albert Murray.

Liefdesheimwee dus, en één en al oog en oor voor de kleine Afro Amerikaanse gemeenschap in Iowa City. Amerika biedt de Europeaan iets nieuws: een grote, kritische zwarte massa, die de tijd en de mogelijkheden heeft gekregen om niet met 'één mond' te hoeven spreken, maar die net zo heterogeen is als welke Amerikaanse bevolkingsgroep dan ook. In die tijd begreep ik ineens die wat raadselachtige titel van Ellison: 'Invisible Man' (1952). Want hoezo was een zwarte man in die tijd onzichtbaar? Hij valt toch juist op in die overwegend blanke omgeving. Dan pas begint het me te dagen dat Ellison's protagonist door de blanke meerderheid niet wordt opgemerkt als *individu*, maar uitsluitend als een specimen van zijn 'soort.' Groepslid, weer een andere zwarte.

Die avond zit ik in het café, en aan de bar laat een zeer luidruchtige Afro Amerikaan van zich horen, van wie ik meteen weet dat ie niet uit Iowa City komt. We maken kennis, het blijkt om Stanley Crouch te gaan, de schrijver, dichter, essayist en jazzkenner, wiens werk ik oppervlakkig ken. Wat ik niet weet: hij is de protegé van Albert Murray, zo'n beetje de zoon die de oude schrijver zich wenste. Goed, volgt een heel indringend college over het belang van Murray, dat zich niet laat overschatten. Weet weinig van hem? Wat een enorm hiaat in mijn algemene ontwikkeling, Jezus, wat een mazzel dat Crouch dit licht bruine Europeaantje nog een beetje kan bijspijkeren.

Hij kent geen genade voor me – als je toch een beetje familie bent, is die straffe toon geoorloofd.

Crouch zelf, leer ik later, was in zijn jonge jaren een hartstochtelijke 'zwarte nationalist' die vooral heil zag in zwarte separatie en Alleingang. Van dat gedachtegoed heeft Murray hem hoogst persoonlijk bevrijd. Want van hem leerde Crouch dit: 'Als je zwart Amerika uitsluitend in termen van ras en klasse beziet, snap je niet wat er werkelijk aan de hand is.'

Ik zal door toedoen van Crouch in New York kennis maken met de grote Amerikaanse meester: Albert Murray is dan 80 jaar oud, stralend, prikkelend, plagerig en volgens Crouch 'the King of Cool' – de hoogste lof voor een zwarte man in (zwarte) jazz kringen.

Ik heb dan al 'The Omni- Americans' gelezen, en weet in eerste instantie niet wat me overkomt. Zo'n idiosyncratische, gekleurde stem, die tegen alle

politieke platitudes in zijn eigengereide gelijk haalt. Na lezing is het boek zwaar bekrast – zoveel zinnen verdienen uitroeptekens en opmerkingen in de kantlijn. Hier spreekt een individualist, die cultureel gesproken uiterst avant gardistisch is en in politieke zin gematigd progressief. Ik denk dat hij later verheugd moet zijn geweest met de komst van Barack Obama -zo helemaal de exponent van een nieuwe generatie van zwarte zelfverheffers. Ik weet wel zeker dat hij president Trump had herkend als de directe opvolger van Woodrow Wilson –, de Amerikaanse president van 1913-1921, die een overtuigde verdediger was van de Ku Klux Klan en die in 1915 de filmer D. W. Griffith in het Witte Huis uitnodigde om zijn film 'The Birth of a Nation' te vertonen – een film die het idee van 'white supremacy' op een glorieuze manier laat stralen.

Maar het meest nog verrast me dit: naarmate ik meer van Murray lees, en de rijkdom van zijn werk doorgrond, bekruipt mij een tamelijk genante, en sentimentele behoefte: om Murray tot mijn zwarte (groot) vader te rekenen, van de familietak die ik niet ken. Om me in te schrijven in zijn geschiedenis, en in die van andere onafhankelijke gekleurde en zwarte denkers, die de gemeenplaatsen mijden en het telkens weer opnemen voor eigenzinnigheid – ook, of juist als die tegen de haren instrijkt van welke 'gemeenschap' ook.

Ik durf te beweren: Albert Murray is in mijn leven inmiddels 'household familiar.'

(Albert Murray, 'Collected essays and memoirs', ed. By Paul Devlin and Henry Louis Gates jr., Library of America, 2016, pp. 1072, 45 dollars.)

Stephan Sanders